

AGUILAR MIRÓ, ESTEL: *Llengua i literatura catalanes a la Catalunya del Nord (1883-1941)*, València / Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2024, 288 p., ISBN: 978-84-9191-311-5

L'assaig de la professora Estel Aguilar dedicat a la reconstrucció de l'impacte de la Renaixença, al llarg de més de seixanta anys a la Catalunya del Nord, demostra que encara tenim molts arguments, obres literàries i noms a investigar i estudiar per a fer noves valoracions de la significació cultural i social d'aquell moviment. L'estudi planteja un període cronològic, que té com a data inicial el juny de 1883, setmanes després dels Jocs Florals de Barcelona de maig. I com a final, l'any 1941, coincidint amb la dissolució de la Colla del Rosselló i la desaparició de la revista *Nostra Terra*.

La investigadora i professora de les universitats de Saragossa i Perpinyà, Estel Aguilar Miró, situa com a hipòtesi dinàmica de la seua recerca la certificació empírica que hi ha un model d'interpretació per a fer història i organitzar períodes cronològics del citat fenomen cultural. Diverses generacions d'intel·lectuals i escriptors, emparats per un sistema estable de comunicació social, fomentaren la cultura i literatura en català i van publicar llibres i revistes, davant l'amenaça de pèrdua de la identitat local i de la llengua al si de la societat del Rosselló. Aquest sistema historiogràfic de caràcter literari ho aplica gràcies a l'aproximació científica feta pel professor Manuel Maldonado Alemán en la *Revista de Filología Alemana* (2006).

El llibre parla d'un territori, d'un país, que formà part d'Espanya des de Jaume I fins a 1659, perquè el desenllaç de la guerra dels 30 anys entre França i Espanya va determinar que les terres de Perpinyà foren franceses a partir del Tractat dels Pirineus signat per Felip IV i Lluís XIV. Com a torre de guaita de les dues terres, en el mig de les dues nacions, el massís del Canigó es transfor-

mava en muntanya sagrada del catalanisme, que continuava viu i socialment actiu al nord i al sud de la nova frontera.

Com escriu en la introducció l'especialista en la Renaixença, Rafael Roca, l'any 1859, data de la restauració a Barcelona i València dels certàmens literaris anomenats Jocs Florals, va marcar l'inici d'una era literària de gradual recuperació de l'espai social per a la llengua catalana. El lector d'aquest assaig descobrirà que les contradiccions de la Renaixença (paper de la literatura popular, normativització i ensenyament de la llengua, llengua i nacionalisme...) van ser les mateixes que va causar aquest procés cultural tant al Principat, com al País Valencià i les Illes Balears, encara que, per raons del fort centralisme francès, amb un retard en el cas francès de més de dos dècades en relació al Mediterrani peninsular.

L'autora defensa que la recuperació econòmica al Rosselló en el Vuit-cents és de base agrícola, com en el cas valencià, basada en el conreu de la vinya i amb una dependència molt forta de París, centralisme que es veu reforçat quan arriba el ferrocarril a Perpinyà el 1858. Per tant els diversos temps d'il·lusió col·lectiva, seguits d'anys de decepció i crítica que tingué la Renaixença al País Valencià, recorden les mateixes evolucions de la societat rossellonesa front al catalanisme que registra el llibre des del 1883 fins al 1941.

Primer i segon període

A mitjans del segle XIX el Rosselló era un espectador passiu de la Renaixença catalana del Principat i del moviment felibre provençal. Membres de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales (SASLPO), en especial el seu dirigent Fabre de Llaro, impulsen una declaració contra les «catalanades». Però finalment les estades de Jacint Verdaguer per a construir poèticament l'obra *Canigó*, la crida de Josep Bonafont i la influència cultural del soci Justí Pepratx determinen que les elits culturals canvien eixa dinàmica de menyspreu i impulsen una redefinició de la identitat local per reconèixer que el català és una llengua culta i literària. En opinió de la investigadora Aguilar aquest canvi té origen en la carrera de fons d'un «grup conservador catòlic de finals del XIX», que defensa el catalanisme cultural al Rosselló i crea el precedent perquè continue la pràctica de la poesia en català en el segle XX.

En general l'argumentació del llibre està acreditada amb nombroses obres literàries i articles publicats en revistes que actuaven com a portaveus de les organitzacions i entitats regionalistes i catalanistes. El punt d'eixida el trobem en la concentració d'escriptors i intel·lectuals que va promoure la festa literària de Banyuls de la Marenda (1883). La delegació catalana del nord està formada majoritàriament per eclesiàstics i des de Barcelona es desplacen les primeres figures de la Renaixença: Àngel Guimerà, Jacint Verdaguer, Narcís Oller i Antoni Gaudí, entre d'altres. La foto de família que els assistents es van fer al claustre de la catedral d'Elna recorda la foto de destacats escriptors renaixentistes disparada al claustre de Montserrat quinze anys abans.

En el manifest escrit en francès i català per Justí Pepratx es defensa el tòpic romàntic de la idealització de la llengua materna passada de generació en generació arrelada al territori i al paisatge del microcosmos pairal i es reivindica la llengua i el patrimoni sense posar en qüestió la pertinença a la nació francesa.

Conseqüència de les festes literàries és l'edició d'antologies on no trobem cap poeta valencià, i per contra destaca la presència d'algunes dones escriptores entre destacats homes amb una producció fonamental, com és el cas del poeta Josep Bonafont, ànima de la Renaixença rossellonesa. Estel Aguilar reivindica al llarg del llibre noms i obres de dones poetes en les diferents èpoques.

La creació de la Société d'Études Catalanes (SEC), l'any 1906, configura el nucli social que reivindica una segona Renaixença com a senyal d'identitat del Rosselló al llarg de les dues primeres dècades del segle xx. Al País Valencià la societat Lo Rat Penat, fundada el 1878, estava en crisi en eixa època, però el valencianisme cultural continuava al carrer en la programació de teatre popular i l'edició de revistes sarcàstiques. La SEC representa l'esforç comunicatiu d'un grup de joves universitaris que, enfront del centralisme educatiu de l'ensenyament parisenc, recuperen la llengua i la cultura que sublimen la tradició i el paisatge de la identitat geogràfica de la Catalunya del Nord. L'esforç inclou un patriotisme a l'estil valencià que no busca la descentralització política. En aquest període destaquen els noms de Jean Amade, important ideòleg, i la producció literària de Josep Sebastià Pons i Pau Berga.

Colla del Rosselló, tercera Renaixença

Les conseqüències socials de la Primera Guerra Mundial, les divergències ideològiques entre aliadòfils i germanòfils i els moviments contraris a la normativització de la llengua catalana condeixen a la dissolució de la SEC, la creació de la Colla del Rosselló (1921-1941) i la posterior publicació de la revista *Nostra Terra*. Aquesta capçalera se subtitula amb una denominació geogràfica d'interès: Joventut catalanista del Rosselló, Vallespir, Cerdanya, Conflent i Capcir. En el grup promotor destaca la veu femenina de Simona Gay, entre d'altres dones.

Estel Aguilar afirma que la Colla «es crea sense cap pretensió més enllà de fer sobreviure la cultura». Finalitzada la Guerra Mundial els rossellonesos «es troben plenament adscrits a la nació francesa». El president de l'entitat, Horaci Chauvet, defensa l'apoliticisme, cap sospita de separatisme, i promou una cultura que expressa en català una tradició de paisatgisme sentimental o, com deia Joan Fuster, pairalisme, en relació a la poesia valenciana. Cal recordar que la diglòssia favorable a la llengua francesa és imparable i que el català tant sols s'estudia en cercles extraacadèmics minoritaris, on les normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans (1913) són parcialment acceptades.

Sens dubte, la restauració dels Jocs Florals, denominats des de 1926 de la Ginesta d'Or, representa el gran projecte de la Colla, dividit en dues seccions, una per a textos en francès i l'altra per a textos catalans. La secció catalana està subdividida en autors del nord i el sud de l'Albera, muntanya simbòlica situada a la frontera amb Espanya. La posterior participació d'autors i autores catalans exiliats i no exiliats per la dictadura va generar uns vincles culturals que van permetre que temps després, en el tardofranquisme, alguns joves poetes valencians reconeguen que al Rosselló, en la Universitat d'Estiu de Prada, van madurar el seu catalanisme i l'ús literari del català.

És evident que l'ordenació cronològica que fa el llibre i la qualificació numèrica de primera, segona i tercera Renaixença és un mètode operatiu d'agrupar l'acció cultural d'entitats, escriptors i peces literàries. L'efecte social de les creacions descrites en l'assaig sempre se situa més enllà dels períodes curts als quals es refereix el llibre i, per descomptat, la catalanitat del Rosselló no s'ex-

plica en unes quantes dècades, és un fenomen històric de llarg recorregut, ple de llums i d'ombres.

L'autora de l'estudi anuncia un segon volum per a aprofundir en les biografies de l'extensa llista d'autors i autores esmentats així com en els continguts estilístics de les seues obres. En especial, Estel Aguilar vol analitzar l'ús de l'espai natural, de la realitat geogràfica del paisatge de la Catalunya Nord, com a argument imprescindible de la producció poètica analitzada en aquest llibre.

Cal recordar que el catalanisme cultural fet cronologia social en aquest important estudi universitari configura l'origen de l'acció política i electoral que l'historiador francès Nicolás Berjoan desenvolupa en l'actualitat al Rosselló, després d'haver explicat en diversos assaigs la identitat catalanista de les terres del nord de l'Albera.

«Deixant el Principat de banda, els problemes i les dificultats que, històricament, han travessat els catalanoparlants rossellonesos són, si fa no fa, els mateixos amb què han entropessat els balears i valencians», conclou el professor Roca en el pròleg dedicat al llibre.

JAIME MILLÁS
Investigador independent
jm.millas@gmail.com